ความคิดและความคาดหวังต่อภูมิทัศน์ของสถานที่ส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุในบริบทของเทศบาลเมือง: กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี

Conceptualisations and Expectations for the Landscape of a Place Designed for Enhancing the Elderly Well-being in the Municipal Context: a Case Study of the Elderly Centre, Saensuk Municupality, Chonburi Province

ธนาศรี สัมพันธารักษ์ เพ็ชรยิ้ม[1,2*], ประภัสรา นาคะ พันธุ์อำไพ[1,2], ปิยพร สุทธิทรัพย์[2]
[1]ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
[2]หน่วยวิจัยสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างเพื่อสุขภาวะ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Tanasi Samphantharak Petyim[1,2*], Prapassara Naka Phanumphai[1,2], Piyaphon Sutthisap[2]
[1]Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture, Kasetsart University
[2]Built Environment for Health Research Unit, Faculty of Architecture, Kasetsart University

*Corresponding author, Email: tanasi.s@ku.th
Received: 25/06/2019 Revised: 21/08/2019 Accepted: 01/11/2019

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ทำการเก็บข้อมูลควบคู่กับการทำงานออกแบบ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำความเข้าใจในความคาดหวัง ความต้องการ ความคิด ประสบการณ์ รวมถึงพฤติกรรมของผู้สูงอายุและบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการออกแบบและการใช้พื้นที่ภายนอกอาคารในศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุซึ่งตั้งอยู่ในบริบทของชุมชนเมืองที่มีการบริหารจัดการโดยหน่วยงานระดับท้องถิ่น นำไปสู่ข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์ต่อการออกแบบพื้นที่สาธารณะสำหรับผู้สูงอายุในบริบทของไทย สำหรับโครงการออกแบบศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ เทศบาลเมืองแสนสุข ผู้วิจัยเน้นการเก็บข้อมูลด้วยวิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมไปพร้อม ๆ กับการรวบรวมข้อมูลแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้เข้าไปคลุกคลีกับผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดในฐานะผู้ออกแบบที่ใช้กระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์แก่นโครงเรื่องโดยมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเอกลักษณ์สถานที่เป็นกรอบหลัก ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้มีส่วนร่วมในงานวิจัยทั้งกลุ่มผู้สูงอายุและเจ้าหน้าที่สะท้อนให้เห็นความต้องการสร้างสถานที่ที่มีเอกลักษณ์และตอบรับกับความต้องการเฉพาะของท้องถิ่น มีการแสดงออกถึงความรู้สึกของการเป็นเจ้าของ นอกจากนี้ผู้มีส่วนร่วมวิจัยยังสะท้อนให้เห็นความคาดหวังและข้อกังวล ผลที่ได้จากงานวิจัยชี้ให้เห็นความสำคัญของการนำบริบทเฉพาะของท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งของข้อควรพิจารณาในการออกแบบพื้นที่สาธารณะเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงวัยควบคู่กับการใช้แนวทางมาตรฐานในการออกแบบที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: สุขภาวะ การออกแบบอย่างมีส่วนร่วม การออกแบบที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ เอกลักษณ์ ความผูกพันกับสถานที่

Abstract

Gathering research data in parallel with working on a design project, the research aims to gain insight into the needs, expectations, opinions, experiences as well as behaviours of the elderly and other stakeholders who involved in the design process and will be the users of outdoor spaces in an elderly centre which is operated by a local government of a municipality. In the case of Saensuk Elderly Centre, as part of the designer team, who applied the participatory design process for the project, the researchers conducted participant observation as the main method for the data collection process, additionally relevant evidence in different forms was gathered. By using thematic analysis method, the data were scrutinised and analysed into themes. Theories related to the issues of place and identity were applied as the main conceptual framework. The results show that both the elderly and the local personnel shared a dream of a place that can show certain local characteristics and respond to their needs. A sense of belonging was also expressed. Furthermore, expectations and concerns are considered as a common issue reflected by participants in different groups. The findings underline the importance of the design consideration emerged from particular local contexts which should be elaborately blended together with the standard guideline for age-friendly design when designing a public open space for the older people.

Keywords: well-being, participatory design, age-friendly design, identity, place attachment

1. บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ หลาย ๆ เมืองเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการดูแลคุณภาพชีวิตของประชากรสูงวัยมากขึ้น เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี เป็นอีกเมืองหนึ่งที่เริ่มมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2562 มีผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 7,484 คน จากจำนวนประชากร 46,375 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 16.14 จากจำนวนประชากรทั้งหมด (เทศบาลเมืองแสนสุข, 2562) ทางเทศบาลเมืองแสนสุขเห็นความสำคัญของการดูแลคุณภาพชีวิตประชากรสูงอายุในพื้นที่การดูแล จึงได้กำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาชุมชนให้ตอบรับกับสังคมผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง และมีแนวคิดที่จะสร้างศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุขึ้นบนที่ดินของเทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี ตัวที่ดินมีขนาด 7.3 ไร่ ตั้งอยู่ติดกับสนามกีฬาเทศบาลฯ เข้าถึงได้จากถนนข้าวหลาม โดยมีวัตถุประสงค์ให้ศูนย์แห่งนี้เป็นศูนย์กลางเชิงสังคมและสถานที่รองรับกิจกรรมของผู้สูงอายุ เน้นการให้บริการแก่ผู้สูงอายุที่ยังสามารถดูแลตัวเองได้ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสถานที่พบปะทำกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมพัฒนาทักษะส่วนบุคคล รวมถึงให้บริการดูแลสุขภาพเบื้องต้น ทั้งนี้ในปัจจุบันทางเทศบาลฯ มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะให้กับผู้สูงอายุขึ้นเป็นประจำทุกเดือน แต่เนื่องจากทางเทศบาลฯ ยังไม่มีสถานที่เฉพาะ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ จึงหมุนเวียนไปตามวัดหรืออาคารภายในที่ทำการของเทศบาลฯ ทั้งนี้แนวคิดของโครงการศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของเทศบาลเมืองแสนสุขสอดคล้องกับแนวทางของหน่วยวิจัยสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างเพื่อสุขภาวะ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หน่วยวิจัยฯ จึงรับเป็นผู้ดำเนินการออกแบบศูนย์พัฒนาศักยภาพฯ ดังกล่าวและนำข้อมูลมาศึกษาวิจัยภายใต้โครงการพื้นที่อยู่ ดีมีสุข: การออกแบบสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างเพื่อการใช้ชีวิตอย่างมีสุขภาวะ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยได้รับความร่วมมือกับเทศบาลเมืองแสนสุขในการจัดกิจกรรมการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมกับผู้ใช้โครงการ ทั้งผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ และผู้บริหารของเทศบาลเมืองแสนสุข

2. นิยาม กรอบแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยมุ่งทำความเข้าใจความเห็น ความรู้สึก ความคาดหวัง ประสบการณ์ และพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมวิจัยซึ่งเชื่อมโยงเข้ากับประเด็นเรื่องการออกแบบพื้นที่เพื่อการสร้างเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ในการดำเนินงานวิจัยมีคำสำคัญและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและจำเป็นต้องทำความเข้าใจร่วมกันดังต่อไปนี้

2.1 ผู้สูงอายุ ในปัจจุบันแต่ละประเทศมีนิยามต่างกันไป โดยในประเทศพัฒนาแล้วมักจะถือว่าผู้มีอายุ 65 ปีขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ ในขณะที่องค์การสหประชาชาติใช้เกณฑ์อายุ 60 ปีเป็นหลักในการเก็บข้อมูลสถิติต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุ (ธนาศรี สัมพันธารักษ์ เพ็ชรยิ้ม, สุปรียา หวังพัชรพล, ขวัญชัย กาแก้ว และสุพิชญา ศุภพิพัฒน์, 2560) และสำหรับงานวิจัยนี้ยึดถือตาม พ.ร.บ. ผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ที่พิจารณาให้บุคคลที่อายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ

2.2 สุขภาพและสุขภาวะ (Health and Well-Being) ตามคำนิยามขององค์การอนามัยโลก "สุขภาพ" หมายถึง ภาวะอันสมบูรณ์ของสุขภาวะทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยไม่ได้จำกัดแต่เพียงแค่การปลอดจากโรคหรือความทุพพลภาพเท่านั้น (WHO, 1986) ซึ่งจะเห็นว่า "สุขภาวะ" เป็นหัวใจสำคัญของการมีสุขภาพที่ดี ทั้งนี้คำว่าสุขภาวะ หมายถึง ภาวะที่เป็นสุข การมีความพึงพอใจในการใช้ชีวิตและการที่ปลอดจากความรู้สึกทางลบหรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งคือ การที่บุคคล "รู้สึกดี" (Feeling Good) กับสภาวะในชีวิตประจำวันของตนเองทั้งนี้สุขภาวะเป็นภาวะแบบองค์รวมที่ประกอบไปด้วย สุขภาวะทางกาย (Physical Well-Being) ทางใจ (Mental Well-Being) ทางสังคม (Social Well-Being) และทางจิตปัญญาหรือทางจิตวิญญาณ (Cognitive Well-Being หรือ Spiritual Well-Being) (ธนาศรี สัมพันธารักษ์ เพ็ชรยิ้ม และคณะ, 2560)

2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์และสถานที่ เป็นกลุ่มทฤษฎีที่มีความเกี่ยวเนื่องกันและมักจะใช้ในการอธิบายและทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาวะของมนุษย์กับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ทฤษฎีกลุ่มนี้ถูกใช้เพื่ออธิบายในเชิงลึกว่าสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและสังคมในสถานที่หนึ่ง ๆ มีความเชื่อมโยงกับพฤติกรรมและความนึกคิดของบุคคลอย่างไร เพราะอะไร โดยกลุ่มทฤษฎีนี้ครอบคลุมเรื่องเกี่ยวกับความรู้สึกต่อสถานที่ (Sense of Place) อัตลักษณ์ของสถานที่ (Identity of Place) รวมถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลที่เชื่อมโยงกับสถานที่ ได้แก่ ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสถานที่ (Place-Identity Theory) และทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคม (Social-Identity Theory)

นักวิจัยที่สนใจเรื่องของสุขภาวะกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับพื้นที่มักจะให้ความสำคัญกับเรื่องของความรู้สึกต่อสถานที่ซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลใดบุคคลหนึ่งกับสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง และชี้ให้เห็นว่าเมื่อพื้นที่ใดมีองค์ประกอบที่ทำให้เกิดการรับรู้จนเกิดความรู้สึกต่อสถานที่ได้ พื้นที่นั้นก็มีแนวโน้มที่จะเป็นสถานที่ที่เอื้อต่อการสนับสนุนการมีสุขภาวะ (Gesler, 1992; Kearns and Gesler, 1998; Williams, 1998) เนื่องจากความรู้สึกต่อสถานที่นั้นทำให้เกิดความสอดคล้องสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกนึกคิด ความรู้สึกปลอดภัย การรับรู้ทิศทาง รวมถึงการเชื่อมต่อระหว่างบุคคลกับโลกรอบตัว (Williams, 1998 อ้างถึง Jackson, 1989)

ความรู้สึกต่อสถานที่เป็นสิ่งที่แต่ละบุคคลสร้างขึ้นเองเมื่อบุคคลนั้นได้สร้างปฏิสัมพันธ์กับสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง สิ่งที่สร้างขึ้นนี้นำไปสู่การตีความหมาย (Meaning) อัตลักษณ์ (Identity) คุณค่า (Value) และการให้ค่าความสำคัญ (Significance) ต่อสถานที่นั้น (Gesler, 1992; Williams, 1998) นอกจากนี้ Relph (1976) ให้ความเห็นไว้ว่าความรู้สึกต่อสถานที่ยังรวมไปถึงความสามารถ (Ability) ในการรู้จัก (Recognition) ในความแตกต่างระหว่างสถานที่แต่ละแห่งและการรู้จักความแตกต่างของอัตลักษณ์ของสถานที่แต่ละแห่ง (Identity of a Place) การรู้จักสถานที่นี้ครอบคลุมไปถึงความสัมพันธ์อันลึกซึ้งที่บุคคลมีต่อสถานที่แล้วโยงไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลนั้น ๆ

ความรู้สึกต่อสถานที่นี้ไม่ใช่สิ่งที่จะออกแบบกันได้ (Relph, 2007) แต่เกิดจากการที่บุคคลสร้างความรู้สึกขึ้นมาเอง จากความทรงจำ (Carmona et al., 2010) การรับรู้ส่วนบุคคล (Parker & Doak, 2012) และจากประสบการณ์ส่วนตัว ซึ่งมีทั้งประสบการณ์ผ่านการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าโดยเฉพาะจากการมองเห็นองค์ประกอบต่าง ๆ ในพื้นที่ รวมถึงประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ของสถานที่แห่งนั้น เช่น เรื่องเล่าหรือเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของสถานที่ (Relph, 1976; Williams, 1998; Relph, 2007; Parker & Doak, 2012) นอกจากนี้ความลึกซึ้งของความรับรู้ต่อสถานที่ใดสถานที่หนึ่งของแต่ละบุคคลก็มีระดับแตกต่างกัน สำหรับในบางกรณีบุคคลอาจจะไม่สามารถสร้างความรู้สึกต่อสถานที่ใดสถานที่หนึ่งได้ ถ้าพื้นที่นั้นไม่สามารถทำให้บุคคลตีค่าตีความหมายหรือสร้างประสบการณ์ที่น่าจดจำได้ (Tuan, 1975; Relph, 1976)

ประเด็นสำคัญสำหรับนักออกแบบก็คือการสร้างความรู้สึกต่อสถานที่มีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ของสถานที่ (The Identity of a Place) ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญสามประการคือ องค์ประกอบทางกายภาพ (Physical Setting) กิจกรรม (Activities) และการให้ความหมาย (Meanings) พื้นที่ที่มีอัตลักษณ์ชัดเจนมีแนวโน้มที่ทำให้บุคคลสร้างความรู้สึกต่อสถานที่ได้ง่ายทั้งนี้อัตลักษณ์ของสถานที่อาจเกิดจากการรับรู้ในองค์ประกอบทางกายภาพ สังคม หรือวัฒนธรรมก็เป็นได้ (Relph, 1976) แต่องค์ประกอบทางกายภาพจะเป็นปัจจัยหลักเมื่อบุคคลมีปฏิสัมพันธ์ในช่วงเวลาสั้น ๆ และเมื่อใช้เวลายาวนานขึ้นในพื้นที่นั้นกิจกรรมและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะมีบทบาทมากขึ้นต่อการรับรู้อัตลักษณ์ของสถานที่ (Carmona et al., 2010) อย่างไรก็ตามต้องไม่ลืมว่าแม้พื้นที่จะมีองค์ประกอบทางกายภาพและกิจกรรมชัดเจนเพียงใดก็ตามหากไม่สามารถทำให้บุคคลเกิดประสบการณ์ที่มีความหมายได้ บุคคลนั้นก็ไม่สามารถสร้างความรู้สึกต่อสถานที่ได้ (Gustafson, 2001) ในทางตรงกันข้ามถ้าหากบุคคลสร้างความรู้สึกต่อสถานที่ขึ้นมาแล้วพัฒนาไปสู่การสร้างความผูกพันกับสถานที่ (Place Attachment) ก็จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับ

สถานที่ลึกลงไปในลักษณะที่บุคคลนั้นผนวกสถานที่แห่งนั้นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสถานที่ในลักษณะนี้ได้รับการอธิบายโดยนักจิตวิทยาด้วยทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสถานที่

ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่าอัตลักษณ์ทางสถานที่เป็นอัตลักษณ์ของบุคคล เกิดขึ้นเมื่อบุคคลนั้น ๆ เชื่อมโยงความเป็นตัวตนของตัวเองเข้ากับสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง และคนหนึ่งคนสามารถเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับสถานที่ได้หลาย ๆ แห่ง (Bonaiuto et al., 1996) ตัวอย่างของการสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางสถานที่คือการที่บุคคลอ้างถึงตัวตนของตัวเองกับสถานที่ใด ๆ เช่น การแนะนำตัวว่าเป็นคนมาจากหมู่บ้านอะไร จากเมืองนั้น ประเทศนี้ เป็นต้น

ทั้งนี้ความผูกพันกับสถานที่มีได้หลายระดับตั้งแต่ความสบายใจ (Comfortableness) ไปจนถึงความเป็นเจ้าของ (Belongingness/Bense of Belonging) ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการมีอัตลักษณ์ทางสถานที่ (Korpela, 1989) ในทางตรงกันข้ามถ้าหากบุคคลไม่รู้สึกผูกพันกับสถานที่และไม่มีความรู้สึกต่อสถานที่สิ่งที่ตามมาคือความรู้สึกเป็นเจ้าของก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ (Wall & Waterman, 2010) ยิ่งไปกว่านั้นการที่บุคคลไม่สามารถสร้างความเชื่อมโยงกับสถานที่นั้นได้ ก็จะเกิดภาวะที่ Relph (1976) เรียกว่าความไม่มีสถานที่ (Placelessness) ซึ่งนำไปสู่ความรู้สึกแปลกปลอม (Alienation) และทำให้บุคคลนั้นสูญเสียความรู้สึกในการควบคุมสถานการณ์รอบตัว (The loss of sense of control over the environment) ซึ่งเมื่อบุคคลใดเข้าไปสู่สภาวะนี้แล้วสิ่งที่ตามมาคือความเครียดและความวิตกกังวล (Ulrich, 1999) ส่งผลลบต่อสุขภาวะโดยตรง สรุปสั้น ๆ ก็คือเอกลักษณ์ของสถานที่มีความสำคัญในการเอื้อให้บุคคลรับรู้และสร้างความสัมพันธ์ที่มีความหมายแล้วพัฒนาเป็นความผูกพันกับสถานที่นั้นจนผนวกสถานที่นั้นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตัวตนของบุคคลนั้น

แม้องค์ประกอบทางกายภาพเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความผูกพันกับสถานที่อยู่มาก แต่ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมก็มีผลไม่น้อยไปกว่ากัน และยังมีผลผูกพันกลับไปที่สภาพแวดล้อมทางกายภาพในฐานะที่เป็นฉากหลังให้กับองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดในสถานที่นั้นอีกด้วย (White et al., 2008; Proshansky et al., 1983) จากความสัมพันธ์นี้ทำให้ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์และสถานที่ถูกโยงไปยังเรื่องของอัตลักษณ์ทางสังคม ทั้งนี้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางว่าการสร้างพื้นที่ให้สนับสนุนการเกิดกิจกรรมทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะ (ธนาศรี สัมพันธารักษ์ เพ็ชรยิ้ม และคณะ, 2560) แต่สถานที่จะมีความสำคัญและความหมายมากกว่านั้นเมื่อบุคคลรับรู้สถานที่นั้นในฐานะที่เป็นพื้นที่ของกลุ่มทางสังคม (Social Group) ที่บุคคลนั้นนับว่าตัวเองเป็นสมาชิกอยู่ซึ่งการที่บุคคลยึดโยงตัวเองเข้ากับกลุ่มทางสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็จะสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกับกลุ่มนั้นจนถือเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ส่วนบุคคลได้เช่นเดียวกับอัตลักษณ์ทางสถานที่ อัตลักษณ์ทางสังคมส่งผลให้เกิดการจำแนกแยกแยะตัวตนของการเป็นสมาชิกของคนกลุ่มเดียวกันซึ่งถือว่าเป็น "พวกเรา" ออกจากกลุ่มบุคคลอื่นหรือ "พวกเขา" เมื่อบุคคลยึดถือความเป็นกลุ่มสังคมเดียวกันจะทำให้เกิดพฤติกรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเมื่อบุคคลสร้างความผูกพันกับกลุ่มในสถานที่ใดสถานที่หนึ่งบุคคลก็มีแนวโน้มจะสร้างความผูกพันและสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของสถานที่ขึ้นมาด้วย ดังนั้นการที่สถานที่ใด ๆ ได้ทำหน้าที่เป็นฉากหลังให้กับกิจกรรมของกลุ่มทางสังคมจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่การสร้างความผูกพันระหว่างบุคคลกับสถานที่นั้น ๆ

3. วิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ดำเนินการเก็บข้อมูลควบคู่กับการทำงานออกแบบ โดยเลือกพื้นที่โครงการศึกษาแบบเจาะจง คือโครงการศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นโครงการออกแบบพื้นที่สาธารณะสำหรับผู้สูงอายุที่เอื้อให้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือผู้วิจัยได้เข้าร่วมในกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม โดยเทศบาลเมืองแสนสุขในฐานะเจ้าของงานอนุญาตให้ทำการวิจัยควบคู่กับการออกแบบได้ ระยะเวลาในการทำวิจัยตั้งแต่ มิถุนายน พ.ศ. 2558 ถึงมิถุนายน พ.ศ. 2562 เริ่มเก็บข้อมูลพร้อมกับเริ่มกระบวนการออกแบบจนถึงขั้นตอนเตรียมพื้นที่ก่อสร้าง โดยมีคำถามหลักของการวิจัยคือ การออกแบบภูมิทัศน์พื้นที่สาธารณะเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุในบริบทของเทศบาลเมืองมีประเด็นสำคัญอะไรที่ต้องคำนึงถึงบ้างที่ถูกสะท้อนออกมาจากผู้เกี่ยวข้องและปัจจัยเหล่านั้นสอดคล้องกับแนวทางการออกแบบที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุที่มีอยู่มากน้อยเพียงใด เพื่อหาคำตอบให้กับคำถามวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้แนวทางที่เอื้อให้ทำการเก็บข้อมูลจากหลายแหล่ง (Inclusive) โดยใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นวิธีเก็บข้อมูลหลัก (Atkinson et al., 2001; Flick, 2009) สำหรับงานวิจัยนี้มีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) แทรกเข้าไปในการทำกิจกรรมการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมและในระหว่างการหารือพูดคุยระหว่างคณะผู้ออกแบบกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ดำเนินการในลักษณะกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) คือใช้การพูดคุยและซักถามไปพร้อมกับการประชุมหารือหรือระหว่างการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการออกแบบ โดยมีการเตรียมคำสำคัญและประเด็นคำถามไว้ส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการซักถามและบันทึกข้อมูลอื่นที่เป็นประเด็นน่าสนใจที่พบในระหว่างการดำเนินการเพิ่มเติม มีการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่ทำการออกแบบ เช่น หนังสือพิมพ์ เว็บไซต์ รายงาน ฯลฯ รวมถึงการสืบค้นเอกสารที่เกี่ยวกับแนวทางการออกแบบเพื่อผู้สูงอายุทั้งนี้ตลอดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลมีการพบปะพูดคุยประชุมระดมสมองเรื่องการออกแบบและจัดกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับการออกแบบรวมกันทั้งหมดเก้าครั้ง โดยมีผู้สูงอายุเข้าร่วมงานวิจัย 42 ราย ผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ จำนวน 26 รายทั้งนี้ด้วยธรรมชาติของการเก็บข้อมูลแบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม จำนวนผู้เข้าร่วมวิจัยขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการออกแบบ โดยผู้ทำวิจัยได้จัดกิจกรรมให้ครอบคลุมกลุ่มผู้ใช้พื้นที่โครงการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการทุกกลุ่ม ประกอบไปด้วยผู้บริหาร นักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ นักออกแบบ เจ้าหน้าที่เทศบาลและเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุข การสรุปผลการวิจัยพิจารณาจากการอิ่มตัวของข้อมูลเมื่อได้ทำการเก็บข้อมูลไปในระยะเวลาหนึ่ง ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้เริ่มอิ่มตัว (Saturation) เมื่อทำการเก็บข้อมูลถึงช่วงการสรุปแบบเพื่อเตรียมงานก่อสร้างงานภูมิทัศน์ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์แก่นโครงเรื่อง (Thematic Analysis) โดยใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องอัตลักษณ์และสถานที่ที่เชื่อมโยงกับประเด็นเรื่องสุขภาวะเป็นกรอบแนวคิดหลักในการวิเคราะห์ ทำความเข้าใจ และหาคำอธิบายรวมถึงความเชื่อมโยงของข้อมูลที่รวบรวมมาได้

การได้ข้อมูลของงานวิจัยชิ้นนี้ส่วนหนึ่งมาจากกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้ได้ข้อมูลทั้งสำหรับงานออกแบบและงานวิจัย กระบวนการนี้เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้ออกแบบ ทั้งนี้ Sanoff (2007) อธิบายไว้ว่ากระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมถือว่าผู้ใช้พื้นที่เป็นผู้เชี่ยวชาญที่รู้ดีในเรื่องประสบการณ์ของตนเองซึ่งการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้หลายระดับตั้งแต่การที่ผู้ใช้พื้นที่เป็นผู้ให้ข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้ออกแบบจำเป็นต้องทราบ การประชุมระดมความเห็นร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดกับผู้ออกแบบ รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการออกแบบและแก้ไขแบบ (Sinuraibhan et al., 2016) ในการนี้นอกเหนือจากการพูดคุยระดมความเห็นแล้ว การร่วมทำกิจกรรมที่ผู้ออกแบบสร้างขึ้นโดยเฉพาะเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้ใช้พื้นที่แสดงออกและสื่อสารถึงความต้องการและประสบการณ์ออกมาได้มากขึ้น (Sanders & Pieter, 2008) สำหรับโครงการศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเทศบาลเมืองแสนสุข ในระยะก่อนการออกแบบได้มีการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุได้แสดงความเห็นผ่านการเลือกรูปภาพสิ่งของ อาคาร สวน ต้นไม้ และกิจกรรมที่คิดว่าเป็น "สิ่งที่ทำให้ฉันมีความสุข" พร้อมให้คำอธิบายและความเห็น (ภาพที่ 1) นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่และตัวแทนผู้สูงอายุเยี่ยมชมตัวอย่างโครงการศูนย์กิจกรรมผู้สูงอายุ พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนและสะท้อนความเห็น (ภาพที่ 2) ในระหว่างการออกแบบได้เปิด

โอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องให้ความเห็นต่อผลงานออกแบบเป็นระยะ โดยมีการทำแบบทางเลือกเบื้องต้นสามแบบ (ภาพที่ 5-7) และสำหรับโครงการนี้การมีส่วนร่วมยังเกิดจากการที่ทางเทศบาลเมืองแสนสุขเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบศูนย์ผู้สูงอายุจากญี่ปุ่นมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และช่วยให้ความเห็นต่อผลงานออกแบบที่จัดทำในช่วงก่อนพัฒนาไปสู่แบบก่อสร้างสุดท้าย (ภาพที่ 3-4)

ภาพที่ 1 ผลงานของผู้สูงอายุ

ภาพที่ 2 กิจกรรมแลกเปลี่ยนและสะท้อนความเห็น

ภาพที่ 3 การประชุมกับผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบศูนย์ผู้สูงอายุจากญี่ปุ่น

ภาพที่ 4 การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และช่วยให้ความเห็นต่อผลงานออกแบบ

ภาพที่ 5 แบบทางเลือกเบื้องต้นแบบที่ 1

ภาพที่ 6 แบบทางเลือกเบื้องต้นแบบที่ 2

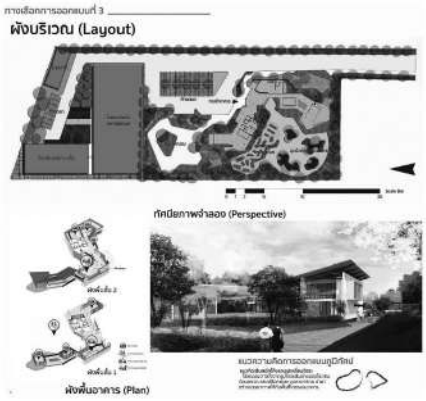

ภาพที่ 7 แบบทางเลือกเบื้องต้นแบบที่ 3

4. ขอบเขตงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ทำการเก็บข้อมูลไปพร้อมกับการทำงานออกแบบโครงการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ซึ่งในส่วนของงานออกแบบประกอบไปด้วยงานวางผังบริเวณ งานออกแบบอาคาร รวมถึงงานออกแบบรายละเอียดทางภูมิสถาปัตยกรรม อย่างไรก็ดีสำหรับงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวางผังและออกแบบภูมิทัศน์ บทความนี้ไม่ได้มุ่งเน้นในการแสดงกระบวนการออกแบบหรือประเมินความสำเร็จของการออกแบบแต่เพื่อทำความเข้าใจในความคิด ความคาดหวัง ประสบการณ์ และความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการออกแบบพื้นที่เพื่อผู้สูงอายุเพื่อนำไปสู่การพัฒนาความรู้ด้านการออกแบบในบริบทของท้องถิ่นในประเทศไทย

5. ผลการวิจัย

จากการจัดการและวิเคราะห์ข้อมูลภายในกรอบแนวคิดของทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์และสถานที่ที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว พบว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการออกแบบศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุสะท้อนความคาดหวัง ความเห็น ความต้องการ ประสบการณ์ และความรู้สึกที่มีความเชื่อมโยงกับประเด็นด้านการออกแบบภูมิทัศน์ที่ช่วยส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุออกมาเป็นแก่นโครงเรื่อง (Theme) ได้ 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

5.1 ความฝัน ความต้องการ ความสนใจ: พื้นที่สะท้อนตัวตน

ผู้เข้าร่วมงานวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุที่จะสร้างขึ้นเป็นสถานที่ที่ถูกคาดหวังให้เป็นพื้นที่ที่เติมเต็มความฝัน ความต้องการ และความสนใจส่วนบุคคล โดยแสดงออกถึงตัวตนและรสนิยมของแต่ละคน ผ่านกิจกรรมการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม มีผู้สูงอายุหลายคนที่แสดงออกว่าอยากให้มีพื้นที่กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ซึ่งเห็นได้จากตัวอย่างข้อมูลที่บันทึกมาจากบทสนทนาในช่วงที่จัดกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุกลุ่มเป้าหมายในวัด *"มาก็มาคุยกัน เนี่ยเค้าจัดกิจกรรม [ที่วัด] ก็มาทุกทีถ้าว่าง ถ้ามีศูนย์นี่ก็ดี จะได้มีที่ทางเฉพาะ" "มีก็ดีนะ ผมเกษียณแล้ว ไม่มีอะไรทำจะได้ไปออกกำลัง"* และจากการสรุปกิจกรรมที่ผู้สูงอายุต้องการพบว่าผู้เข้าร่วมวิจัยต้องการพื้นที่เพื่อออกกำลังกายและทำกิจกรรมการเคลื่อนไหวต่าง ๆ พื้นที่สำหรับกิจกรรมพบปะสังสรรค์เพื่อความสนุกสนาน เช่น เต้นรำ รำวง ต้องการครัวไว้ทำอาหารร่วมกัน มีสถานที่ไว้จัดงานกลางคืน พื้นที่สำหรับกิจกรรมพัฒนาทักษะ ฝึกอาชีพเพื่อให้ได้มาพบเจอกัน และมีการระบุชัดเจนว่าต้องการพื้นที่สวนเพื่อการพักผ่อนที่มีต้นไม้ใหญ่ มีบรรยากาศร่มรื่น และมีทิวทัศน์สวยงาม ฯลฯ จากข้อมูลชุดนี้ผนวกกับแนวทางการออกแบบเพื่อผู้สูงอายุ สรุปเป็นแนวทางออกแบบได้ว่าควรมีการออกแบบพื้นที่ทางเลือกเพื่อรองรับกิจกรรมที่ต่างกันทั้งพื้นที่รองรับกิจกรรมทางสังคมและมุมสงบ นอกจากนี้ในกรณีของศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเทศบาลเมืองแสนสุข เนื่องจากผู้เข้าร่วมงานวิจัยชี้ให้เห็นความต้องการพื้นที่ออกกำลัง ในขั้นตอนการจัดวางผังบริเวณคณะผู้ออกแบบจึงจัดให้มีพื้นที่เปิดโล่งเชื่อมต่อไปกับพื้นที่สนามฟุตบอลที่ตั้งอยู่ติดกัน

นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ผู้สูงอายุหลายท่านแสดงให้เห็นว่าต้องการพื้นที่กิจกรรมที่มีบรรยากาศน่าสนใจแตกต่างจากบรรยากาศของบ้านที่คุ้นเคย ดังจะเห็นจากตัวอย่างคำพูดที่บันทึกไว้ เช่น *"อยากได้สวย ๆ แบบตามรีสอร์ตที่เห็น เนี่ยเห็น ๆ อยู่ช้างนอก ไม่ได้เข้าไปใช้" "ปลูกดอกไม้ด้วย สวย ๆ อยากได้ แต่ที่บ้านไม่มีที่ปลูก" "ไม่เอาแบบที่บ้าน เห็นทุกวันเบื่อแล้ว เอาแบบทันสมัย"* ซึ่งจะเห็นได้จากภาพที่ผู้สูงอายุเลือกใช้ในกิจกรรม "สิ่งที่ทำให้ฉันมีความสุข" หลายภาพจะเป็นภาพของสวนและอาคารในรีสอร์ต หรือสถานที่ที่มีบรรยากาศต่างจากบ้านเรือนที่พบเห็นโดยทั่วไปในท้องที่ และเนื่องจากพื้นที่โครงการตั้งอยู่ในเมืองท่องเที่ยวผู้สูงอายุบางรายยังได้ยกตัวอย่างรีสอร์ตที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงเป็นตัวอย่างอีกด้วย อย่างไรก็ดีจะเห็นว่าภาพส่วนใหญ่เป็นภาพของสถานที่หรือพื้นที่ที่จำกัดอยู่ในขนาดส่วนมนุษย์ (Human Scale) อาคารและสิ่งปลูกสร้างขนาดเล็ก ซึ่งทำให้เข้าใจได้ว่าคำว่า "แตกต่าง" ที่ผู้สูงอายุกล่าวถึงไม่ได้ขยายไปถึงความแตกต่างในเรื่องของขนาดส่วนที่ใหญ่โตโอ่อ่า แต่เป็นเรื่องของรูปแบบและวัสดุ จากข้อมูลชุดนี้ผู้ออกแบบจึงกำหนดกรอบการออกแบบของโครงการให้มีลักษณะไม่แปลกแยก แต่ต้องมีความแตกต่างน่าสนใจจากสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวันที่ผู้สูงอายุในพื้นที่คุ้นชิน

อีกสิ่งหนึ่งที่สังเกตได้คือพืชพรรณเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญทั้งในแง่ปริมาณและคุณลักษณะ โดยมีการแสดงถึงความต้องการให้มีต้นไม้มาก ๆ มีร่มเงา และต้องการให้มีไม้ดอกสีสันสดใส ซึ่งความต้องการนี้ก็สอดคล้องกับการออกแบบภูมิทัศน์สำหรับผู้สูงอายุซึ่งแนะนำไว้ว่าการจัดให้มีร่มเงาอย่างเพียงพอเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเอื้อให้ผู้สูงอายุออกมาใช้เวลาภายนอกอาคารได้ระหว่างวัน นอกจากนี้การใช้พรรณไม้เพื่อสร้างสีสันก็เป็นการช่วยกระตุ้นการมองเห็นไปพร้อมกับการปรับอารมณ์ความรู้สึก สีโทนฟ้า ม่วงจะช่วยให้เกิดความสงบผ่อนคลาย ในขณะที่สีโทนเหลือง ส้ม แดง จะช่วยกระตุ้นให้เกิดความกระปรี้กระเปร่า (ธนาศรี สัมพันธารักษ์ เพ็ชรยิ้ม และคณะ, 2560) จากข้อมูลตรงนี้ผู้ออกแบบจึงได้กำหนดให้มีไม้ให้ร่มเงาทั่วพื้นที่โครงการ และให้มีไม้ดอกสีโทนร้อนบริเวณทางเข้าโครงการและด้านหน้าอาคารเพื่อให้เกิดบรรยากาศน่าสนใจกระตุ้นความกระตือรือร้น และใช้ไม้ดอกโทนม่วงบริเวณมุมนั่งพักผ่อนบางจุด ซึ่งผู้เข้าร่วมวิจัยก็เห็นด้วยกับแนวทางนี้

สำหรับกลุ่มเจ้าหน้าที่และผู้เชี่ยวชาญด้านการดูแลผู้สูงอายุก็มีความฝันที่อยากให้ศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุแห่งนี้เป็นสถานที่ตัวอย่าง มีคุณภาพสูงเอื้อต่อการให้บริการและเป็นหน้าเป็นตาแก่เทศบาล ดังจะเห็นได้จากการสะท้อนผ่านคำพูด เช่น *"อยากให้ได้มาตรฐาน" "อยากได้แบบที่ญี่ปุ่น" "ที่แน่ ๆ ยังไงก็ต้องมีลิฟต์" "ออกแบบให้สวย ๆ เลยนะคะ" "ฝากความหวังไว้ด้วยนะครับ ศูนย์ฯ เราจะเป็นที่แรก ๆ ของแถวนี้เลย"* นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความคาดหวังให้ศูนย์แห่งนี้เป็นสถานที่รองรับความต้องการส่วนบุคคลในอนาคต เห็นได้จากข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยกันเองระหว่างเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ เช่น *"เดี๋ยวไม่กี่ปีเราก็แก่แล้ว จะได้มาใช้ด้วย" "นี่ก็ทำเตรียมไว้เลยอีกหน่อยก็ได้มาใช้เอง น่าจะเสร็จก่อนเรามเกษียณกัน"* ทั้งนี้สังเกตได้ว่ากลุ่มเจ้าหน้าที่จะเน้นแสดงความต้องการในเรื่องของชนิดกิจกรรมทั้งกิจกรรมนันทนาการและกิจกรรมบริการด้านสุขภาพ เช่น การวัดความดัน การให้ความรู้เรื่องโภชนาการ การดูแลรักษาร่างกายสำหรับผู้ป่วยเบาหวาน ฯลฯ และเป็นกลุ่มซึ่งแสดงความต้องการในลักษณะของการมีเอกลักษณ์ของสถานที่และการให้ความสำคัญเรื่องมาตรฐาน ซึ่งข้อมูลจะได้แสดงให้เห็นในส่วนต่อไป

5.2 เอกลักษณ์และตัวตนกับพื้นที่ฉากหลังของกลุ่มทางสังคม

นอกจากความฝันที่จะถ่ายทอดตรสนิยม ความชอบ ความคาดหวัง และความต้องการลงไปในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุแล้ว ผู้เข้าร่วมวิจัยยังแสดงออกถึงความรู้สึกร่วมของการเป็นเจ้าของสถานที่ โดยในบริบทนี้ศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นฉากหลังสำหรับการทำกิจกรรมของกลุ่มสังคม

ข้อมูลที่ได้มาแสดงให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมวิจัยทั้งกลุ่มผู้สูงอายุและเจ้าหน้าที่จากเทศบาลแสดงออกถึงความเป็นกลุ่มทางสังคมอย่างชัดเจน และเห็นได้ชัดเมื่อผู้เข้าร่วมวิจัยแสดงการเปรียบเทียบความต้องการหรือลักษณะของกลุ่มตัวเองกับศูนย์ผู้สูงอายุอื่น โดยมีการเปรียบเทียบทั้งด้านกายภาพ กิจกรรม และลักษณะวิถีความเป็นอยู่ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างคำพูดที่มีการใช้สรรพนาม "เรา" และ "เค้า" หรือ "ที่อื่น" ให้ได้ยินอยู่เสมอระหว่างกระบวนการออกแบบ รวมถึงแสดงให้เห็นความพยายามในการสะท้อนลักษณะเฉพาะของกลุ่มที่ต่างจากกลุ่มสังคมในพื้นที่อื่น เช่น ความต้องการพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันของลูกหลานและคนในครอบครัวซึ่งต่างจากลักษณะการใช้พื้นที่ของศูนย์กิจกรรมผู้สูงอายุที่ใช้เป็นกรณีตัวอย่าง ตัวอย่างถ้อยคำข้างล่างสะท้อนให้เห็นความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมซึ่งมีลักษณะเฉพาะร่วมกัน โดยมีศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเป็นฉากหลังของกิจกรรมกลุ่ม

"ศูนย์ฯ ของเราต้องเฉพาะแบบของเรา ไม่เอาเหมือนที่ xxx"

"ของศูนย์ฯ นั้นเค้าแค่ให้ทำกิจกรรม ไม่ได้ดูแลเรื่องสุขภาพ ของเราจะมีวัดความดัน ดูแลต่อเนื่องผู้ป่วยเบาหวาน"

"ศูนย์ฯ นั้นเค้าให้ผู้สูงอายุจัดกิจกรรมกันเอง แต่เราเป็นเจ้าหน้าที่ประสานจัดกิจกรรมให้ เราเป็นคนมาช่วยฝึกทักษะอาชีพให้ด้วย"

"คนของเราต่างกับเค้า ของเราบางทีก็อาจจะมีใครเอาลูกหลานมาด้วย มาเล็ยง มาวิ่งเล่น"

ข้อมูลที่นำมาแสดงนี้ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยมีการยึดโยงตัวเองเข้าด้วยกันไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุหรือเจ้าหน้าที่โดยมีความสนใจในเรื่องการพัฒนาศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางความสนใจที่มีร่วมกัน Bernardo & Palma-Oliveira (2012) อธิบายความสัมพันธ์นี้ไว้ว่า อัตลักษณ์ทางสังคมเป็นสิ่งที่ยึดเกี่ยวอยู่กับบริบท (Context-Dependent) และหลายครั้งที่มีความเชื่อมโยงกับสถานที่ ซึ่งก็หมายความว่าเมื่อบุคคลยึดโยงตัวเองกับกลุ่มสังคมแล้วก็มีความเป็นไปได้ว่าบุคคลนั้นได้ผนวกเอาอัตลักษณ์ของกลุ่มเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ส่วนบุคคล และสถานที่ที่เป็นฉากหลังของกิจกรรมกลุ่มก็มีโอกาสที่จะถูกยึดโยงเข้าเป็นอัตลักษณ์ของบุคคลนั้นเช่นกัน และในที่นี้สถานที่ก็คือศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ซึ่งแม้ว่าจะยังไม่ได้สร้างขึ้นแต่ก็กลายเป็นสถานที่ในความนึกคิดที่มีความหมายต่อผู้มีส่วนร่วมในการออกแบบได้ และความสัมพันธ์นี้ก็สามารถพัฒนาสู่ความรู้สึกเป็นเจ้าของได้

การแสดงความเห็นของผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุบางรายน่าจะพัฒนาความรู้สึกความเป็นเจ้าของขึ้นแล้ว โดยเห็นได้จากชุดข้อมูลที่แสดงถึงความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์

พื้นที่ การให้ความร่วมมือและการเสียสละสิ่งที่เป็นของส่วนตัว เช่น การเสนอต้นไม้ที่มีอยู่และต้นไม้ที่อยากนำมาปลูกไว้ในพื้นที่ ทั้งนี้ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสถานที่ได้อธิบายไว้ว่าการมีส่วนร่วมสร้าง ตกแต่ง และดูแลพื้นที่ เป็นทางหนึ่งของการแสดงตัวตนผ่านองค์ประกอบทางกายภาพในสถานที่นั้นและสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกเป็นเจ้าของสถานที่ (Sime, 1986; Korpela, 1989) การแสดงออกถึงความคิดที่จะแสดงตัวตนลงในพื้นที่และการมีส่วนร่วมในการดูแล จัดการและเสียสละ ถ่ายทอดผ่านคำพูดตัวอย่างดังนี้

"อยากมีครัวใหญ่ ๆ มาทำอาหารกินด้วยกัน เดี๋ยวจะเอามะละกอมาปลูก ที่บ้านก็มีนะแต่จะเอามาปลูกที่นี่ด้วย"

"เออ ๆ เอามะนาว มะเขือ พริก มาปลูกให้ครบเลย เอาให้ตำส้มตำได้เลย เดี๋ยวเอากุ้งแห้งมาจากบ้านเอง"

ข้อมูลชุดนี้ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมวิจัยมีแนวโน้มที่จะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของสถานที่ได้ตั้งแต่กระบวนการออกแบบโดยที่ไม่ต้องรอให้การก่อสร้างแล้วเสร็จ แต่ยังย้ำให้เห็นว่ากลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยนึกถึงหรือให้ความสำคัญกับเรื่องของพืชพรรณค่อนข้างมาก ซึ่งความคิดในประเด็นเรื่องของพืชพรรณถูกแสดงออกมาในหลายมิติ นอกจากเรื่องของการสร้างความร่มรื่น ความมีสีสันของบรรยากาศที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว ในส่วนของข้อมูลชุดนี้ชี้ให้เห็นว่ายังมีประเด็นเรื่องของความเชื่อมโยงระหว่างความต้องการพืชพรรณที่รองรับกับกิจกรรมและการใช้ชีวิตประจำวัน เมื่อผู้ออกแบบเสนอผังบริเวณเบื้องต้นกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยก็เห็นด้วยกับการเลือกปลูกพืชที่ใช้เป็นอาหารได้และเห็นด้วยกับการจัดพื้นที่เพื่อทำแปลงปลูกพืชผักสวนครัวไว้ใกล้กับบริเวณครัวและโรงอาหารซึ่งเป็นพื้นที่ในส่วนของอาคารที่กลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยให้ความสนใจและแสดงความต้องการอย่างมากทั้งนี้ในงานผังอาคารพื้นที่ส่วนครัวและโรงอาหารมีขนาดพื้นที่มากกว่าพื้นที่กิจกรรมในอาคารประเภทอื่นและถูกจัดให้อยู่บริเวณชั้นหนึ่งที่เข้าถึงได้โดยสะดวก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีแนวโน้มการใช้งานสูงในผังภูมิทัศน์จึงจัดให้พื้นที่เปิดโล่งใกล้เคียงเป็นพื้นที่สำหรับนั่งทานอาหารกลุ่มย่อยนอกอาคารได้

5.3 สุขภาวะ ความกังวล ข้อสังเกต ข้อจำกัด และความตระหนัก

ผู้เข้าร่วมวิจัยไม่ได้แสดงออกเพียงแค่ความคิด ความฝัน ความคาดหวัง และความต้องการ แต่ยังมีประเด็นในแง่ของความกังวลซึ่งขึดโยงกับความพยายามในการตรวจสอบหรือให้ข้อแนะนำในการออกแบบโดยเทียบเคียงกับแนวทางมาตรฐาน โดยเฉพาะกลุ่มของเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุขและผู้เชี่ยวชาญที่จะเป็นผู้ที่เข้ามาดูแลจัดการสถานที่และให้การดูแลผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังมีการตรวจทานและขอความเห็นจากนักวิชาการในท้องถิ่น ซึ่งในกรณีของเทศบาลเมืองแสนสุข ทางเทศบาลได้เชิญผู้เชี่ยวชาญด้านการดูแลผู้สูงอายุจากมหาวิทยาลัยในพื้นที่มาร่วมในการระดมสมองให้ความเห็น นอกจากนั้นทางเทศบาลยังมีความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญจากญี่ปุ่นทั้งที่เป็นนักออกแบบและกลุ่มวิชาชีพด้านสุขภาพ เจ้าหน้าที่และผู้บริหารของเทศบาลเมืองแสนสุขเองก็เคยมีโอกาสได้รับประสบการณ์ตรงจากการดูงานที่ญี่ปุ่น ด้วยความร่วมมือดังกล่าวทางเทศบาลได้เชิญให้ผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่นมาร่วมให้ความเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับกลุ่มผู้ออกแบบและผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ด้วย

จากข้อมูลที่บันทึกไว้เห็นได้ว่ามีการตรวจสอบแบบตั้งแต่ในภาพรวม โดยเฉพาะความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่นที่ให้ความสำคัญกับพื้นที่เปิดโล่งค่อนข้างมากโดยให้ความเห็นต่อแบบเบื้องต้นว่า *"มีแนวทางที่ดีที่มีการประสานความเชื่อมต่อระหว่างอาคารกับพื้นที่เปิดโล่ง" "ดีมากเลยที่เน้นการเชื่อมโยงพื้นที่ในอาคารกับพื้นที่เปิดโล่ง ให้อยู่กับธรรมชาติเยอะ ๆ"*

ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับค่อนข้างกว้างขวางว่าการที่มนุษย์ได้มีปฏิสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางธรรมชาติแม้เพียงแค่การมองเห็นก็สามารถช่วยให้เกิดผลทางบวกกับสุขภาพทั้งกายและใจ การออกแบบสถานที่ให้กับผู้สูงอายุควรเอื้อให้ผู้สูงอายุมีโอกาสได้สัมผัสกับธรรมชาติให้มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ (ธนาศรี สัมพันธารักษ์ เพ็ชรยิ้ม และคณะ, 2560) และด้วยแนวคิดเดียวกันนี้ผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่นก็แสดงความเห็นด้วยกับการมีพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้ปลูกผักด้วยความเห็นที่ว่า *"มีพื้นที่ให้ปลูกผักก็ดี-ดีมากเลย"* ทั้งนี้การจัดพื้นที่ทำกิจกรรมการเพาะปลูกถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการส่งเสริมสุขภาวะแบบองค์รวมและยังช่วยในเรื่องของการบำบัดเยียวยาอาการให้กับบุคคลทุกกลุ่มอายุ อีกทั้งยังจัดเป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาทักษะให้กับผู้สูงอายุ การที่ผู้สูงอายุได้เพาะปลูกพืชผักสวนครัว นอกจากจะได้ขยับร่างกายใช้กล้ามเนื้อทั้งมัดเล็กและมัดใหญ่แล้วยังเป็นการสร้างเสริมสมาธิ และยังเปิดโอกาสให้ได้รับการกระตุ้นประสาทสัมผัสในทุกส่วน นอกจากนี้การที่มีโอกาสเลือกชนิดพืชผักมาปลูกเองก็จะเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับสถานที่เป็นโอกาสที่ผู้ปลูกได้ใส่ความเป็นตัวตนของตัวเองลงไปในสถานที่ รวมไปถึงเมื่อมีการเก็บเกี่ยวพืชผลที่ปลูกมาประกอบอาหารก็จะช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-Esteem) กรณีที่ปลูกไม่สำเร็จก็จะถือเป็นการเรียนรู้ กิจกรรมการเพาะปลูกที่ทำร่วมกันยังเป็นการสนับสนุนให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเกิดการช่วยเหลือเกื้อหนุน (ธนาศรี สัมพันธารักษ์ เพ็ชรยิ้ม และคณะ, 2560)

เรื่องตำแหน่งและขนาดที่จอดรถก็เป็นประเด็นข้อกังวลที่สำคัญ ในช่วงก่อนลงมือวางผังบริเวณ สิ่งแรกที่เจ้าหน้าที่และผู้บริหารแจ้งสรุปพร้อมกับการให้รายละเอียดที่ตั้ง (โดยไม่ได้ถามความเห็นผู้ออกแบบ) คือ *"ที่จอดรถขอให้มาไว้ด้านหน้าเลย"* ซึ่งผู้ออกแบบก็ได้ทดลองวางผังทางเลือกพร้อมกับวางตำแหน่งที่จอดรถไว้ต่างกันในแต่ละแบบ เมื่อนำเสนอผลงาน ที่จอดรถก็เป็นเรื่องแรก ๆ ที่ถูกหยิบขึ้นมาพูดคุยจนได้ข้อสรุปว่า *"ย้ายที่จอดรถไปด้านหลังก็น่าจะดี แต่ขอที่จอดมอเตอร์ไซค์เพิ่มด้วยนะครับ คนของเราใช้มอเตอร์ไซค์กันเยอะ"* จากประเด็นนี้นอกจากชี้ให้เห็นเรื่องความต้องการที่จอดรถและพฤติกรรมการเข้าใช้โครงการแล้ว ยังทำให้เห็นว่าการทำผังทางเลือกเป็นวิธีที่ผู้ออกแบบสื่อสารกับผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการออกแบบได้ดีวิธีหนึ่ง

การเข้าถึงและการเชื่อมต่อพื้นที่ภายนอกอาคารกับภายในอาคารก็เป็นประเด็นที่ถูกตรวจสอบและเน้นย้ำอยู่บ่อยครั้ง ดังตัวอย่างข้อความเห็นดังนี้ *"เช็กดูทางลาดกับระดับพื้น" "ขอเพิ่มตำแหน่งทางลาดลงไปในสวนอีก" "มีทางลาดแล้วใช่ไหม" "มีที่จอดรถวีลแชร์หรือเปล่า" "ทางเดินแคบไป ขอให้กว้างกว่านี้"* การให้ความสำคัญกับมาตรฐานความปลอดภัยก็เป็นสิ่งที่มีการพูดถึงผู้เชี่ยวชาญทั้งด้านการออกแบบและด้านการดูแลผู้สูงอายุมีความกังวลกับวัสดุพื้นเป็นอย่างมากโดยเฉพาะหลังจากการตรวจเยี่ยมตามบ้านผู้สูงอายุ โดยพยาบาลชาวญี่ปุ่นถึงกับเน้นย้ำว่า *"วัสดุพื้น ต้องไม่ลื่นนะ พื้นตามบ้านคนไทยลื่นมาก อันตรายมาก ๆ"* พร้อมกับคำถามของสถาปนิกว่า *"ทำไมคนไทยชอบทำพื้นลื่น ๆ สงสัยมาก"* จากคำทักท้วงนี้ทำให้ทั้งผู้ออกแบบและเจ้าหน้าที่เทศบาลตรวจทานวัสดุพื้นอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง

มีข้อสังเกตในเรื่องของความพร้อมและความเข้าใจในความสำคัญของมาตรฐานการออกแบบในกลุ่มของนักออกแบบปรากฏให้เห็นอยู่ในข้อมูลด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่าเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นบางรายซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบด้านการดูแลและประสานงานรวมทั้งแก้แบบก่อสร้างในขั้นสุดท้ายและคุมงานก่อสร้างยังไม่มีความตระหนักและยังขาดประสบการณ์ด้านการออกแบบเพื่อผู้สูงอายุ เห็นได้จากการตอบสนองเมื่อต้องทำการแก้ไขเพิ่มเติมแบบในลักษณะของคำพูดที่ไม่คล้อยตาม เช่น *"ต้องขนาดนั้นเลยเหรอคะ"* [เมื่อต้องเพิ่มระยะทางลาดเพื่อลดความชัน ซึ่งผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่นต้องการให้ลาดที่สุดเท่าที่ทำได้ทั้งนี้สังเกตได้ว่ากลุ่มเจ้าหน้าที่ในสายงานออกแบบเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการมีส่วนร่วมน้อยกว่าสายงานสุขภาพ และหลายรายไม่ได้แสดงความยึดโยงหรือแสดงความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม บางรายมีพื้นเพจากท้องที่อื่นและมีแนวโน้มจะย้ายไปทำงานที่อื่นด้วย

อย่างไรก็ดีเจ้าหน้าที่หลาย ๆ ส่วนก็แสดงให้เห็นการให้ความสำคัญกับความต้องการของผู้สูงอายุและให้ความเคารพต่อข้อมูลที่ได้จากการทำกิจกรรมการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม เห็นได้จากการได่ถามเพื่อยืนยันข้อมูลที่ได้จากกิจกรรม เนื่องจากงบประมาณที่จำกัดทำให้เทศบาลขอใช้เพื่อการก่อสร้างอาคารเป็นหลัก งานออกแบบภูมิทัศน์จึงส่งมอบเพียงแค่ผังบริเวณแสดงแนวคิดและตำแหน่งพื้นที่กิจกรรมเพื่อให้เทศบาลไปดำเนินการในรายละเอียดเมื่อมีงบประมาณ และเมื่อเทศบาลดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์ช่วงแรกจึงมีคำถามกลับมาที่ผู้ออกแบบว่า *"ชนิดต้นไม้มี*

อะไรเฉพาะเจาะจงที่ได้จากการทำกิจกรรมกับผู้สูงอายุหรือเปล่า" จึงมีการประสานข้อมูลจากผู้ออกแบบเพื่อกำหนดชนิดและตำแหน่งพืชพรรณตามข้อมูลที่ได้จากกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม

ประเด็นเรื่องงบประมาณเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ผู้เข้าร่วมวิจัยทุกกลุ่มแสดงออก มีการบันทึกคำถามหรือคำพูดลอย ๆ ได้เป็นระยะ เช่น *"เท่าจะทำให้ไหม" "งบจะพอหรือเปล่า" "ออกแบบมาก่อนเลย เดี๋ยวหางบก้อนอื่นมาให้"* ข้อจำกัดเกี่ยวกับระเบียบราชการก็เป็นสิ่งที่ถูกพูดถึงอยู่บ่อยครั้งและหลายประเด็นแสดงให้เห็นความคับข้องใจที่เกิดจากข้อจำกัดของระเบียบราชการที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารจัดการ ตัวอย่างเรื่องการจัดรถรับส่งผู้สูงอายุเพื่อให้เดินทางมายังพื้นที่กิจกรรม แม้จะไม่เกี่ยวโดยตรงกับงานภูมิทัศน์แต่ก็เป็นตัวอย่างที่ดีที่ชี้ให้เห็นประเด็นเรื่องนี้ โดยผู้บริหารได้กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวไว้ว่า *"พยายามจัดรถรับส่งให้ จริง ๆ เรามีงบประมาณพอ แต่เค้าบอกไม่ใช่หน้าที่เทศบาล ห้ามใช้เงินงบประมาณ ที่ประเทศอื่นเค้าก็จัดรถรับส่งกัน มันก็เป็นสวัสดิการให้ประชาชน"* ซึ่งในแนวทางการจัดการเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุจัดทำโดยองค์การอนามัยโลกก็ได้แนะนำให้เมืองจัดระบบขนส่งเพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุเดินทางไปยังสถานที่เพื่อการนันทนาการและเพื่อการติดต่อราชการให้สะดวก

6. สรุปผล

งานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่าการออกแบบภูมิทัศน์ในสถานที่เพื่อการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ แม้จะมีแนวทางการออกแบบเสนอไว้ค่อนข้างชัดเจนและสืบค้นได้ไม่ยาก แต่การหาข้อมูลและทำความเข้าใจในบริบทเฉพาะที่ก็มีความสำคัญ โดยเฉพาะการได้มาซึ่งรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้ใช้พื้นที่ซึ่งแม้จะเหมือนเป็นเรื่องเล็กแต่ก็สามารถส่งผลต่อการออกแบบให้มีประสิทธิภาพได้ นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้จากกรณีศึกษาศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ เทศบาลเมืองแสนสุข ยังแสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมในกระบวนการออกแบบทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความเห็นและให้ข้อมูลซึ่งกันและกัน โดยมีสาระหลัก ๆ ที่นำไปสู่การพัฒนาแบบได้สามประเด็น ประเด็นแรกคือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความคิดและความคาดหวังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเฉพาะกลุ่มผู้ใช้พื้นที่ ซึ่งในประเด็นนี้มีความเชื่อมโยงไปสู่เรื่องของรสนิยม ความชอบ ความต้องการ ความฝัน และประสบการณ์ส่วนตัวของแต่ละบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการออกแบบและใช้งานพื้นที่ ประเด็นที่สอง ได้แก่ เรื่องที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของท้องที่รวมถึงอัตลักษณ์ทางสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มผู้ใช้พื้นที่ซึ่งมีความเชื่อมโยงต่อการออกแบบพื้นที่และองค์ประกอบทางกายภาพของสถานที่นั้น และประเด็นที่สามเป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับมาตรฐานการออกแบบ การคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมที่สนับสนุนสุขภาวะ ความปลอดภัย และความสะดวกสบายซึ่งในประเด็นนี้ยังเชื่อมโยงไปถึงการตระหนักรู้และการใส่ใจให้ความสำคัญต่อการออกแบบให้ได้มาตรฐานอีกด้วย

7. กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี ผู้สูงอายุและผู้เกี่ยวข้องที่สนับสนุนกิจกรรมการดำเนินงานของงานวิจัยชิ้นนี้ ทั้งนี้ผลงานชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยซึ่งนำเสนอที่งานประชุมวิชาการระดับชาติ สาขาภูมิสถาปัตยกรรม ครั้งที่ 4 (The 4th National Conference on Landscape Architecture - NCLA2019) หัวข้อ "Inclusive Landscape" ในวันเสาร์ที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2562 ณ โรงแรมจัสมิน ซิตี้ สุขุมวิท

8. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

เทศบาลเมืองแสนสุข. (2562). *สถิติจำนวนประชากร เทศบาลเมืองแสนสุข ปี พ.ศ. 2543-2562.* สืบค้นจาก https://www.saensukcity.go.th/news/population-statistics.html

ธนาศรี สัมพันธารักษ์ เพ็ชรยิ้ม, สุปรียา หวังพัชรพล, ขวัญชัย กาแก้ว, และสุพิชญา ศุภพิพัฒน์. (2560). *สุขความวัย: สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ.* กรุงเทพฯ: กลุ่มวิจัยสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างเพื่อสุขภาวะ.

ภาษาอังกฤษ

Atkinson, P., Coffey, A, Delamont, S., Lofland, J, and Lofland, L. (eds.). (2001). *Handbook of Ethnography.* London: SAGE.

Bernardo, F. and Palma-Oliveira, J.M. (2012). 'Place Identity: a central concept in understanding intergroup relationships in the urban context' in Casakin, H. and Bernardo, F.. The Role of Place Identity in the Perception, Understanding, and Design of Built Environments. *Bentham Science,* 35-46, DOI:10.2174/97816080541381120101

Bonaiuto, M., Breakwell, G., and Cano, I. (1996). 'Identity process and environmental threat: the effects of nationalism and local Identity upon perception of beach pollution'. *Journal of Community & Applied Social psychology, 6,* 157-175.

Carmona, M., Tiesdell, S., Heath, T., and Oc, T. (2010). *Public Places-Urban Spaces.* 2nd edition. Italy: Architectural Press.

Flick, U. (2009). *An Introduction to Qualitative Research.* 4th edition. Great Britain: Sage Publishing Ltd.

Gesler, W. (1992) 'Therapeutic Landscape: medical issues in light of the new cultural geography'. *Social Sci. Med., 34*(7), 735-746.

Gustafson, P. (2001). 'Meaning of Place: everyday experience and theoretical conceptualisation'. *Journal of Environment Psychology, 21,* 5-16.

Kearns, R. and Gesler, W. (1998). *Putting Health into Place: Landscape, Identity, and Wellbeing.* USA: Syracuse University Press.

Korpela, K. (1989). 'Place-Identity as a product of environmental self-regulation'. *Journal of Environmental Psychology, 9,* 241-256.

Parker, G. and Doak, J. (2012). *Key Concepts in Planning.* SAGE Publication.

Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-Identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology, 3*(1), 57-83.

Relph, E. (1976). *Place and Placelessness.* London: Pion Limited.

Relph, E. (2007). Spirit of Place and Sense of Place in Virtual Realities. *Techné, 10*(3), 17-25.

Sanders, Elizabeth B-N., and Pieter J.S. (2008). Co-creation and the new landscapes of design. *Co-design, 4*(1), 5-18.

Sanoff, H. (2007). Editorial: Special issue on participatory design. *Design Studies, 28*(3), 213-215.

Sime, J.D. (1986). 'Creating Places or designing spaces?'. *Journal of Environmental Psychology, 6,* 49-63.

Sinuraibhan, S., Petyim, T. S., Ramasoot, S., Wungpatcharapon, S., Kakaew, K., & Mallikamarl, P. (2016). Negotiation in Design: The Participatory Process in Designing Healthcare Facilities of a Public Hospital. *JARS, 13*(2), 85-97.

Tuan, Y. (1975). 'Place: an experiential perspective'. *American Geographical Society, 65*(2), 151-165.

Ulrich, R. (1999). 'Effects of Gardens on Health Outcomes: theory and research' in Marcus, C.C. and Barnes, M. (eds.). *Healing Gardens,* 27-86.

Wall, E., and Waterman, T. (2010). *Urban Design.* Singapore: AVA Publishing SA.

White, D., Virden, R., and van Ripe, C. (2008). 'Effects of Place Identity, Place dependence, and experiences-use history on perceptions of recreation impacts in a natural setting'. *Environmental Management, 42,* 647-567.

WHO, Regional Office for Europe. (1986). *"Ottawa Charter for Health Promotion".* Retrieved from http://www.euro.who.int/AboutWHO/Policy/20010827_2; 17/8/2005.

Williams, A. (1998). 'Therapeutic Landscape in Holistic Medicine'. *Social Sci. Med., 46*(9), 1193-1203.